

Hogeschool Van Hall Larenstein

Bachelor Management van de Leefomgeving

Uitgebreide opleidingsbeoordeling

Samenvatting

In december 2017 is de bestaande hbo-bacheloropleiding Management van de Leefomgeving (ML) van Hogeschool Van Hall Larenstein (VHL) bezocht door een visitatiepanel van NQA. Het betreft een voltijdopleiding die wordt verzorgd op de locaties Leeuwarden en Velp. Het panel beoordeelt de opleiding als **voldoende**.

Beoogde leerresultaten

De opleiding ontvangt voor standaard 1 het oordeel **voldoende**.

De ML-opleiding leidt professionals op die 'de spin in 't web' zijn bij de ontwikkeling of herinrichting van een stads- of plattelandsgebied doordat zij verbanden kunnen leggen tussen fysisch-geografische en sociaal-economische factoren en de fysieke wereld, en de verbindende rol vervullen tussen belanghebbende partijen. De opleiding hanteert een relevante en actuele set leerresultaten die is afgeleid van het landelijk vastgestelde opleidingsprofiel. Deze is gevalideerd aan het nationale werkveld. ML profileert zich te Leeuwarden via de major Toegepaste Aardrijkskunde op de ontwikkeling van landelijke gebieden. In Velp profileert de nieuwe major Smart City Development zich meer op de stedelijke omgeving. De vakinhoudelijke competentie kan volgens het panel verder worden uitgewerkt. Een expliciete visie op internationalisering kan meer richting geven aan de internationale ambities van de opleiding, met name de major te Velp.

Programma

De opleiding ontvangt voor de standaarden 2, 3 en 4 het oordeel **voldoende**.

Het opleidingsprogramma stelt studenten in staat om de beoogde leerresultaten te realiseren. De opleiding biedt de studenten een brede opleiding met een stevige basis en ruime mogelijkheden door het opdoen van de gewenste beroeps- en onderzoeksvaardigheden.

Alle leerresultaten komen aan bod in het onderwijsprogramma en de inhoud van modules is actueel en beroepspraktijkgericht. Dit is passend voor het opleidingsprofiel, dat werkt volgens het concept 'de echte wereld centraal'. In Velp is dit voor het eerste jaar goed opgezet en zal dit de komende jaren doorzetten in het gehele programma. Studenten komen in alle perioden nauw in aanraking met de actuele beroepspraktijk en leren de praktijkervaring te koppelen aan ondersteunende kennis. Er is een goede balans tussen theorie en praktijk. De opleiding krijgt het advies de balans tussen breedte en diepte duidelijker vast te leggen voor de kennisdomeinen. Voor onderzoeksvaardigheden en internationalisering geldt dat de opleiding werkt aan een duidelijker opbouw en uitbouw van activiteiten. De opleiding kan daarbij meer proactief een heldere visie ontwikkelen en de lijnen waarlangs dit in het programma is ingebouwd verduidelijken. Qua vormgeving krijgt de opleiding het advies om de balans tussen de individuele prestaties en de groepsopdrachten te borgen.

Instream

De opleiding ontvangt voor standaard 5 het oordeel **goed**.

De opleiding hanteert de wettelijke toelatingseisen en er worden gerichte aanvullende activiteiten ingezet om studenten met het juiste profiel aan te trekken. De aantallen studenten groeit en er is in Velp zeker potentie om verder te groeien. De opleiding sluit goed aan op de kwalificaties van instromende studenten uit diverse vooropleidingen en neemt gerichte maatregelen voor een goede doorstroming, onder andere door een studiekeuzecheck en door taal- en scheikunde bijlessen. Studenten hebben ruime mogelijkheden om eigen accenten te leggen binnen het onderwijsprogramma. Studenten zijn tevreden over de persoonlijke aandacht en voelen zich snel thuis op de opleiding.

Personeel

De opleiding ontvangt voor standaard 6 het oordeel **voldoende**.

De opleiding voert een adequaat personeelsbeleid en beschikt over voldoende en gekwalificeerd personeel om het opleidingsprogramma te verzorgen. De beide kerndocententeams zijn klein van omvang, hebben een lerende en ondernemende houding en ontwikkelen het praktijkgerichte onderwijs met veel enthousiasme. Met de kleine teams is er, zeker in de groeifase, enige kwetsbaarheid. Positief is dat de beide kernteams in toenemende mate samenwerken en afstemmen. De onderzoeksvaardigheid onder docenten kan verder worden ontwikkeld nu er meer samenwerking wordt opgepakt met lectoren. Met de huidige groei van de opleiding, krijgt de opleiding het advies een meer zakelijke aanpak te ontwikkelen en het kritisch vermogen onderling scherp te houden tijdens de overgang vanuit de pioniersfase naar een meer volwassen ontwikkelingsfase.

Voorzieningen

De opleiding ontvangt voor de standaard 7 het oordeel **voldoende**.

De huisvesting en materiële voorzieningen dragen op beide locaties positief bij aan het onderwijs en voldoen aan de wensen van studenten en docenten. Op beide locaties zijn de onderwijsvoorzieningen grondig vernieuwd en zijn er genoeg (groeps)werkplekken voor studenten, onderwijsruimten en computers beschikbaar. Opleidingsspecifieke ontwerpruimtes/ateliers zijn op beide locaties beschikbaar voor studenten en docenten.

Begeleiding

De opleiding ontvangt voor standaard 8 het oordeel **goed**.

Studenten waarderen de studieloopbaanbegeleiding en de persoonlijke contacten als zeer positief. Er is veel persoonlijke aandacht, waardoor studenten zich gezien en gehoord voelen. Docenten tonen grote betrokkenheid en in het kader van de groei van de opleiding zoeken docenten naar wegen om meer te sturen op de eigen verantwoordelijkheid van de studenten.

Kwaliteitszorg

De opleiding ontvangt voor standaard 9 het oordeel **voldoende**.

Het systeem van kwaliteitszorg voldoet aan de basiskwaliteit en wordt actief aangestuurd door de regierolhouder kwaliteit binnen het docententeam. De opleiding heeft duidelijk oog voor kwaliteitszorg gezien de regelmaat waarmee kwaliteitsmetingen worden gedaan met inzet van velerlei instrumenten. Er volgen duidelijk gerichte verbeteracties vanuit de evaluaties. De opleiding is zeker verbetergericht en heeft een actieve kwaliteitscultuur. Studenten voelen zich daarbij gehoord en gekend. Verbetering is mogelijk in de prioritering van verbeteracties en in de wijze waarop in het teamplan duidelijk wordt gemaakt wat de opvolging is van verbeteracties.

Toetsing

De opleiding ontvangt voor de standaard 10 het oordeel **voldoende**.

De opleiding heeft een helder systeem van toetsing en beoordeling dat voortbouwt op kaders en richtlijnen vanuit de hogeschool. De toetsen zijn qua inhoud en opzet van voldoende kwaliteit en er is een variatie aan toetsvormen. De opleiding investeert in de verbetering van de toetsing en de borging. De actieve examencommissie en toetscommissie leveren een positief kritische bijdrage en signaleren juiste ontwikkelpunten: meer balans tussen groeps- en individuele toetsing, verdere uitwerking van rubrics en toetsmatrijzen, het vergroten van de toetsexpertise onder docenten en het kalibreren van beoordelingen. De opleiding kiest daarmee een goede koers, waarbij het panel wel aandacht vraagt voor de mogelijkheden voor de meer ambitieuze studenten om te kunnen excelleren en voor lager scorende studenten om zich te verbeteren. Dit vanwege het feit dat veel in groepsverband wordt getoetst. Daarnaast vraagt het panel aandacht voor een meer consequente notering van gerichte feedback ter onderbouwing van de beoordeling.

Gerealiseerde leerresultaten

De opleiding ontvangt voor de standaard 11 het oordeel **voldoende**.

De gerealiseerde leerresultaten moeten worden aangetoond in de majormodules, de projectstage en de afstudeeropdracht. Studenten voeren de afstudeeropdracht meestal in duo uit, waarbij de de individuele prestatie duidelijker kan worden vastgelegd in de onderbouwing van de beoordelingen. De afstudeerwerken representeren in hoofdlijnen het gewenste hbo-niveau en de onderwerpen zijn passend voor het opleidingsprofiel. In de brede afstudeerfase worden alle leerresultaten voldoende getoetst en wordt geborgd dat de studenten alle leerresultaten voldoende beheersen. De opleiding werkt aan de versterking van de startvragen van de afstudeeronderzoeken en duidelijker differentiatie in de beoordelingen. Het panel adviseert om juist hier de kwaliteit van de vraagstelling te borgen en daarbij externe partijen (lectoren, werkveldadviesraden) nauwer te betrekken. Afgestudeerden functioneren naar behoren in vervolgstudies of in het werkveld.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	9
Schets van de opleiding	11
Beoogde leerresultaten	13
Standaard 1 Beoogde leerresultaten	13
Onderwijsleeromgeving	15
Standaard 2 Programma; Oriëntatie	15
Standaard 3 Programma; Inhoud	17
Standaard 4 Programma; Leeromgeving	20
Standaard 5 Instroom	22
Standaard 6 Personeel	24
Standaard 7 Voorzieningen	26
Standaard 8 Begeleiding	27
Kwaliteitszorg	29
Standaard 9 Kwaliteitszorg	29
Toetsing	31
Standaard 10 Toetsing	31
Gerealiseerde leerresultaten	34
Standaard 11 Gerealiseerde leerresultaten	34
Eindoordeel over de opleiding	37
Aanbevelingen	39
Bijlagen	41
Bijlage 1 Bezoekprogramma	43
Bijlage 2 Bestudeerde documenten	46

Inleiding

Dit visitatierapport bevat de beoordeling van de bestaande hbo-bacheloropleiding Management van de Leefomgeving (ML) van Hogeschool Van Hall Larenstein (Hogeschool VHL). Het visitatiepanel van NQA dat de beoordeling heeft uitgevoerd is samengesteld door NQA, in opdracht van Hogeschool Van Hall Larenstein en in overleg met de opleiding. Voorafgaand aan de visitatie heeft de NVAO het panel goedgekeurd.

Het rapport beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel. Ook bevat het enkele aanbevelingen voor de opleiding. Het rapport is opgesteld conform het *Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs* van de NVAO (september 2016) en het *NQA-protocol 2017 voor de uitgebreide opleidingsbeoordeling*. Daarnaast vraagt de opleiding een bijzonder kenmerk Duurzaamheid aan op basis van een AISHE drie sterren certificaat.

De visitatie heeft plaatsgevonden op 15 december 2017.

Het visitatiepanel bestond uit:

De heer dr. ir. T.J.N.M. de Bruijn (voorzitter, domeindeskundige)

De heer ir. H.A. Boeschoten (domeindeskundige)

Mevrouw dr. E.A.M. Bulder (domeindeskundige)

De heer T. Savelkoul (studentlid)

Mevrouw ir. M. Dekker-Joziase, auditor van NQA, trad op als lead-auditor van het panel.

De opleiding maakt deel uit van de visitatiegroep HBO HAO Leefomgeving, samen met de opleidingen Management van de Leefomgeving van de HAS Hogeschool en Vilentum Hogeschool en de opleiding Landscape and Environment Management van Hogeschool Inholland.

Afstemming tussen alle deelpanels heeft allereerst plaatsgevonden door de instructie die de panelleden krijgen met betrekking tot het beoordelingskader. De tussen Hobéon en NQA gekalibreerde criteria voor de beoordeling maken onderdeel uit van deze instructie. Daaraan voorafgaand is de afstemming geborgd door overlap in de bezetting tussen alle deelpanels. Daarnaast is, rekening houdend met het feit dat elke opleidingsbeoordeling een individuele beoordeling betreft, vanuit de overlap in de bezetting, waar relevant, voortschrijdend gereflecteerd op vorige bezoeken binnen deze visitatiegroep. Verder wordt de afstemming tussen de panels geborgd door de ondersteuning van zo veel mogelijk dezelfde secretaris vanuit zowel Hobéon als NQA en door de inzet van getrainde voorzitters.

Bij de aanvraag heeft de instelling een Zelfevaluatierapport (ZER) aangeboden. Deze voldeed naar vorm en inhoud aan de eisen van het desbetreffende NVAO-beoordelingskader en aan de eisen van het *NQA-protocol 2017*. Het visitatiepanel heeft de ZER bestudeerd en een bezoek aan de opleiding gebracht; zie bijlage 1 en 2. Met alle (mondeling en schriftelijk) verstrekte informatie heeft het panel tot een weloverwogen oordeel kunnen komen.

Het visitatiepanel verklaart dat de beoordeling van de opleiding in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Utrecht, 26 maart 2018

Panelvoorzitter

dr. ir. T.J.N.M. de Bruijn

Lead-auditor

ir. M. Dekker-Joziase

Schets van de opleiding

Hogeschool Van Hall Larenstein (Hogeschool VHL) is een University of Applied Sciences, met locaties in Leeuwarden en Velp. Hogeschool VHL wil studenten opleiden tot hoogwaardige, ambitieuze en innovatieve professionals die bijdragen aan een duurzame wereld. Sinds 2014 is de organisatiestructuur gewijzigd. Alle opleidingen zijn in drie domeinen ondergebracht. Elk domein wordt geleid door een directeur en een adjunct-directeur. Lectoren zijn met een onderzoeksprogramma via een Applied Research Centre verbonden aan een domein. De opleiding Management van de Leefomgeving (ML) is onderdeel van het domein Delta Areas & Resources, samen met de opleidingen Kust- en Zeemanagement, Land- en Watermanagement, Bos- en Natuurbeheer en Tuin- en Landschapsinrichting.

De opleiding Management van de Leefomgeving heette voorheen, sinds de start in 2001, de opleiding Plattelandsvernieuwing. Sinds februari 2015 wordt de nieuwe naam gevoerd.

Sinds de vorige visitatie heeft de opleiding diverse ontwikkelingen doorlopen:

- In 2011 kreeg de opleiding bij de vorige accreditatie het advies om een aansprekende naam te voeren voor de locatie Leeuwarden. Daarmee zijn ook wijzigingen doorgevoerd in het curriculum met meer balans tussen 'fysische' en 'sociale factoren'.
- In september 2012 is de opleiding in Leeuwarden doorgestart onder de majornaam Toegepaste Aardrijkskunde, gericht op stad- en streekmanagement. Sindsdien is het studentenaantal weer toegenomen.
- In 2015 heeft de naamwijziging plaatsgevonden in bacheloropleiding Management van de Leefomgeving.
- Dit laatste heeft er mede toe geleid dat de opleiding in 2017 ook op locatie Velp een doorstart heeft gemaakt. Onder de majornaam Smart City Development wordt te Velp meer focus gelegd bij de ontwikkeling van het grootstedelijk gebied.
- Voorheen kende de opleiding ook een Engelstalige major Rural Development and Innovation te Wageningen. Deze is vanaf september 2014 als major ondergebracht bij de opleiding International Development Management. Deze major wordt inhoudelijk niet meegenomen in deze beoordeling. Wel zijn een aantal recente eindwerken in de selectie afstudeerwerken opgenomen, aangezien de laatste lichting afstudeerders nog wel het bachelor diploma Plattelandsvernieuwing ontvangen.
- Per 2017 verzorgt de ML-opleiding dus twee majors: de major Toegepaste Aardrijkskunde te Leeuwarden en de major Smart City Development te Velp.

In 2015 is de opleiding in het eerste jaar gestart met een vernieuwd programma volgens het Van Hall Larenstein-brede onderwijsconcept. De vernieuwing zal in 2017-2018 volledig zijn ingevoerd.

In dit onderwijsconcept staan vijf punten centraal:

- de echte wereld centraal;
- keuzevrijheid;
- diversiteit;
- up-to-date inzet van digitale middelen;
- onderzoek, internationalisering en duurzaamheid zijn onderdeel van de eindcompetenties

Eind 2017 telt de opleiding 137 studenten: 108 in Leeuwarden en 29 in Velp. Vijf ouderejaars studenten volgen nog de oude major Rural Development and Innovation.

De ML-major Toegepaste Aardrijkskunde te Leeuwarden is weliswaar een voortzetting van een al langer bestaande opleiding, maar is in haar huidige vormgeving nog relatief jong, met zes afgestudeerden van het eerste cohort en vier van het tweede cohort. De ML-major Smart City Development te Velp is net uit de startblokken en heeft ten tijde van de visitatie net een eerste periode doorlopen. Deze laatste major is vooral vanuit plantoetsing beoordeeld.

De opleiding heeft op 11 oktober 2017 een AISHE-drie sterren certificaat 'onder voorbehoud' behaald. Tegelijkertijd met de huidige opleidingsaudit wil de opleiding daarmee ook een aanvraag voor een bijzonder kenmerk duurzaamheid bij de NVAO indienen.

Beoogde leerresultaten

Standaard 1

Beoogde leerresultaten

De beoogde leerresultaten passen bij het niveau en de oriëntatie van de opleiding en zijn afgestemd op de verwachtingen van het beroepenveld, het vakgebied en op internationale eisen.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

De opleiding hanteert een heldere set aan leerresultaten die is afgeleid van het landelijk vastgestelde opleidingsprofiel. De leerresultaten zijn op het gewenste hbo-bachelorniveau geformuleerd en inhoudelijk relevant. Ze zijn gevalideerd in het nationale werkveld. De leerresultaten zijn in een opleidingseigen set competenties gecomprimeerd en uitgewerkt naar drie beheersingsniveaus voor verschillende studiefasen. De opleiding beseft dat de vijfde competentie (bewerkstelligen van regionale ontwikkeling) erg breed is geformuleerd en aanscherping behoeft om de omvang en inhoud te verduidelijken. Beide majors/locaties hebben een eigen inhoudelijke profilering die herkenbaar is. Een expliciete visie op internationalisering kan meer richting geven aan de internationale ambities van de opleiding, met name de major te Velp.

Onderbouwing

Beroepsbeeld

De ML-opleiding leidt professionals op die bijdragen aan een duurzame ontwikkeling in een specifieke ruimtelijke omgeving (landelijk en/of stedelijk) door de verbinding die zij kunnen leggen tussen fysisch-geografische factoren van de fysieke omgeving en sociaal-economische factoren en tussen inhoudelijke specialisten en maatschappelijke belangengroepen. Afgestudeerden zijn in staat om vanuit brede gebiedskennis innovatieve oplossingen te ontwikkelen die bijdragen aan een duurzame leefomgeving en spelen daarbij een verbindende rol tussen de betrokken partijen. Afgestudeerden vinden werk bij overheden (gemeentelijk en provinciaal), waterschappen, advies- en ontwerp bureaus en landschapsbeheerders. Zij werken daar als beleidsmedewerker, onderzoeker, adviseur, projectmanager of procesbegeleider. Vanuit deze beroepsrollen zijn zij vaak de 'spin in 't web' bij de ontwikkeling of herinrichting van een stads- of plattelandsgebied. Dit past bij de beschreven beroepsrollen en het werkgebied in het landelijke opleidingsprofiel.

Leerresultaten

De opleiding hanteert de vastgestelde tien beroepscompetenties uit het landelijke opleidingsprofiel (geactualiseerd in 2017). In dit profiel wordt de duurzame leefomgeving benaderd vanuit een fysisch, ecologisch, sociaal, ruimtelijk en economisch perspectief.

De opleiding heeft de landelijke competenties gecomprimeerd in zes eigen competenties: (1) maken van een integraal gebiedsplan, (2) visualiseren van ruimtelijke informatie en ideeën, (3)

opstellen en beïnvloeden van beleid, (4) opzetten en begeleiden van interactieve processen, (5) bewerkstelligen van regionale ontwikkeling en (6) ontwikkelen van onderzoekend vermogen. Met name competentie vijf is breed van opzet en omvat bijvoorbeeld ook maatschappelijk verantwoord ondernemen. Het panel adviseert deze competentie toch scherper te formuleren zodat duidelijk is wat er allemaal onder valt. De opleiding is zich daarvan bewust en werkt er aan. In competentiekaarten zijn de competenties helder uitgewerkt naar drie beheersingsniveaus en bijbehorende kennisgebieden, vaardigheden en attitudes.

In het landelijke profiel zijn de competenties gekoppeld aan de Dublin Descriptoren en de HBO-standaarden. Het landelijke profiel is tot stand gekomen in samenwerking met relevante organisaties in het werkveld. De opleiding heeft een actieve rol gehad bij het opstellen van het landelijke profiel. Het eigen opleidingsprofiel is gevalideerd door en wordt geregeld besproken met de werkveldadviescommissie (WAC) om de actualiteit en aansluiting op het werkveld te borgen. Het panel is van mening dat de WAC dit goed doet vanuit een goede mix van deskundigheden.

Het panel stelt vast dat de leerresultaten op hbo-bachelorniveau zijn geformuleerd, inhoudelijk relevant zijn en ruim gevalideerd zijn in het (inter)nationale werkveld.

Profilering

De ML-opleiding van Hogeschool VHL profileert zich ten opzichte van andere ML-opleidingen door focus te leggen op zowel de landelijke als stedelijke gebiedsontwikkeling (major te Leeuwarden) als de (groot)stedelijke gebiedsontwikkeling (major te Velp). Met name de gerichtheid op de verbinding tussen inhoudelijke disciplines en maatschappelijke belangengroepen onderscheidt de ML-opleiding van andere verwante, meer vaktechnisch verdiepende opleidingen.

Het panel herkent de focus die in beide majors is aangebracht. Het panel ziet dat studenten zich op beide locaties ook internationaal kunnen oriënteren op oplossingen en innovaties die wereldwijd worden ingezet. Bij de competentie onderzoekend vermogen moeten studenten ook internationale onderzoeken als referentie kunnen gebruiken. De major te Velp is met de Engelstalige benaming Smart City Development, ook meer gericht op de internationale markt. Dit past bij het beleid van de Hogeschool VHL, waar internationalisering een belangrijk speerpunt is. Om dit te realiseren denkt het panel dat de opleiding, als de eigen curricula stevig zijn uitgerold en staan, de internationale aspecten meer richting zou kunnen geven door een expliciete visie op internationalisering te formuleren.

Het andere speerpunt van de hogeschool, duurzaamheid, zal moeten resulteren in het behalen van een AISHE-keurmerk met drie sterren. Dit wordt in een eigenstandig beoordelingstraject behandeld en dient als basis voor de aanvraag van het bijzonder kenmerk Duurzaamheid.

Onderwijsleeromgeving

Standaard 2

Programma; oriëntatie

Het programma maakt het mogelijk om passende (professionele of academische) onderzoeks- en beroepsvaardigheden te realiseren.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Het panel constateert dat ML een brede opleiding is met een stevige basis en ruime mogelijkheden voor het opdoen van de gewenste beroeps- en onderzoeksvaardigheden. Studenten worden opgeleid voor verbindende functies en hebben kennis van de verschillende pijlers onder het onderwijsprogramma. Dit is passend voor het opleidingsprofiel, dat werkt volgens het concept 'de echte wereld centraal'. Studenten komen in alle perioden nauw in aanraking met de actuele beroepspraktijk en leren de praktijkervaring te koppelen aan ondersteunende kennis. Voor onderzoeksvaardigheden en internationalisering geldt dat de opleiding werkt aan een duidelijkere opbouw en uitbouw van activiteiten. Het panel adviseert daarbij meer proactief een heldere visie op deze onderwerpen te ontwikkelen en van daaruit concrete doelen te bepalen.

Onderbouwing

Beroepsvaardigheden

Het panel stelt vast dat er ruime gelegenheid is om de beroepsvaardigheden op hbo-bachelorniveau te ontwikkelen en direct te koppelen aan de geleerde theorie. Dit werkt stimulerend voor de studenten die direct het effect van hun acties kunnen ervaren. In de NSE enquête waarderen studenten dit positief met hoge scores 4,2-4,5. De opleiding brengt de studenten direct vanaf de start in aanraking met de beroepspraktijk. Dit is in lijn met de nadruk die hogeschool breed in het onderwijsconcept wordt gelegd bij 'de echte wereld centraal'. Belangrijke delen van het onderwijsprogramma vinden plaats in het werkveld en al vroeg wordt er gewerkt met 'echte' opdrachtgevers/vraageigenaren. Dit gebeurt al in de projecten in de eerste studiejaar waar studenten in iedere periode werken aan een praktijkopdracht van een regionale vraageigenaar, bijvoorbeeld in de modules Dorpsbeleving (Leeuwarden) en Wijkbeleving (Velp) waar studenten direct in de praktijk moeten samenwerken met andere partijen: experts, beleidsmakers, betrokken ondernemers en bewoners. In het tweede jaar krijgt dit navolging in een project in de kenniswerkplaats, waar vragen uit de regio worden gekoppeld aan onderwijs en onderzoek van vmbo tot wo. Studenten maken daar gebruik van ondersteunende kennis op het gebied van duurzame energie, beleid, planologie, recht, onderzoeksmethodiek en GIS. In het derde en vierde jaar zijn studenten actief met praktijkopdrachten in de kenniswerkplaats 'ontwerpen', een projectstage (30 EC), een minor (30 EC) en een afstudeeropdracht (30 EC).

Onderzoek

De opleiding werkt aan de versteviging van de onderzoeksleerlijn in het opleidingsprogramma en discussieert intern over de vraag wat de noodzakelijke onderzoekende vermogens zijn voor een hbo'er. In het onderwijsprogramma krijgen studenten vanaf de start onderzoeksvaardigheden aangeleerd, zoals de theorie achter het opstellen van vraaglijsten/interviews, het verwerken en analyseren van de antwoorden met behulp van statistiek en de inzet van taal- en schrijfvaardigheden bij het rapporteren. Het panel constateert uit onderwijsmateriaal en uit gesprekken met docenten dat er al meer aandacht voor onderzoeksvaardigheden is ingebracht in het onderwijs en dat de mate en de lijn waarin dat gebeurt, kan worden verstevigd en duidelijkere vastgelegd. De bestudeerde eindwerken onderstrepen de noodzaak om onderzoeksvaardigheden een nog steviger plaats te geven in het curriculum. Positief is dat de examencommissie nauw bij dit proces is betrokken. In Velp wordt binnen de kenniswerkplaats ook het lectoraat Delta Areas and Resources (ARC) betrokken. In de komende jaren zal dit moeten gaan resulteren in een duidelijkere aandacht voor en opbouw in de onderzoeksvaardigheden binnen het onderwijsprogramma.

Het panel constateert uit gesprekken met docenten en studenten dat studenten de basis onderzoeksvaardigheden leren, hoewel het onderzoekmatige karakter van eindwerken wat prominenter kan, zie standaard 11. Ook hier wordt de theorie in de projecten snel gekoppeld aan de praktijkvraagstukken. In de eerste module wordt het onderzoekend vermogen al benoemd en starten de eerste lessen over het opstellen van een plan van aanpak. Ook in het derde studiejaar is de aandacht voor onderzoeksmethodiek aangescherpt om de huidige studenten goed voor te bereiden op het afstuderen. Het panel adviseert om de opgedane kennis uit Velp en contacten met lectoren in Leeuwarden in te zetten om de ingezette lijnen verder door te zetten vanuit een heldere visie op onderzoekend vermogen, met concrete doelstellingen.

Internationalisering

Internationalisering is een van de speerpunten van de hogeschool en een belangrijk thema binnen de opleiding. Studenten kunnen een internationaal certificaat ontvangen bij het diploma als zij de projectstage, de minor en de afstudeeropdracht in het buitenland volgen en de Engelse taal beheersen op niveau 7 IELTS. Dit komt bij de ML-opleiding nieuwe stijl nog niet voor. De opleiding heeft nog geen concreet beleid op internationalisering, maar pakt dit thema pragmatisch aan. Veel regionale praktijkvragen hebben raakvlakken met mondiale vraagstukken over klimaatverandering, voedselproblematiek, de groei van stedelijke omgevingen en de spanning met het behoud van het landschap. Studenten moeten zich in de modules oriënteren op internationale oplossingen en innovatie vanuit internationale publicaties en bij ieder project moeten studenten internationale literatuur als referentie gebruiken. Ook is de aandacht voor de Engelse taal aangescherpt. Met de major Smart City Development te Velp richt de opleiding zich nog meer op de internationale markt. Het panel is van mening dat de opleiding vanuit een visie en doelstellingen (zie standaard 1) gerichte keuzes moet maken welke activiteiten ten behoeve van de internationalisering er op welke termijn worden ingezet.

Standaard 3

Programma; inhoud

De inhoud van het programma biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde leerresultaten te bereiken.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Het panel concludeert dat de inhoud van het programma aan studenten de mogelijkheden biedt om de beoogde leerresultaten te behalen. Met de praktijkopdrachten en de ondersteunende vakken is het programma actueel en op hbo-bachelorniveau. Er is een goede balans tussen theorie en praktijk. De opleiding krijgt wel het advies de balans tussen breedte en diepte duidelijker vast te leggen voor de kennisdomeinen. De aandacht voor meer theoretische kennis op het gebied van beleid, bestuur en wet- en regelgeving zou kunnen worden aangescherpt. In Velp is het programma nog sterk in ontwikkeling en in Leeuwarden zijn de laatste jaren ook veel vernieuwingen doorgevoerd. Het panel adviseert nu koers te houden en heldere prioriteiten te stellen.

Onderbouwing

Concretisering leerresultaten

De opleiding werkt te Leeuwarden met competentiekaarten waarbij alle competenties zijn uitgewerkt naar kennis, vaardigheden en houdingsaspecten en beheersingsniveaus, met ook aandacht voor overkoepelende thema's als internationalisering en duurzaamheid. De leerdoelen per onderwijsmodule sluiten hier op aan. De opleiding is begonnen met verdere vastlegging van vakinhoudelijke leerlijnen, bijvoorbeeld de leerlijn GIS¹ of de leerlijn Engels. Aan de overige leerlijnen wordt gewerkt. Daarmee wordt de samenhang in het onderwijsprogramma duidelijker in kaart gebracht en kan deze verder worden verbeterd. Dit is in lijn met conclusies uit de midterm audit van de opleiding. Het programma in Velp is gestart vanuit de leerlijnen Onderzoekend vermogen, Sociaal-communicatief functioneren, Fysische geografie, Ondernemerschap, GIS en Visualisatietechnieken. Deze leerlijnen moeten nog een vervolg krijgen in de leerjaren drie en vier. Dit geeft ook aanleiding om de competenties en leerdoelen nog verder gezamenlijk af te stemmen in de onderwijsteams voor beide locaties.

Inhoud programma

Het panel stelt vast dat de inhoud van het programma studenten in staat stelt om de beoogde leerresultaten te behalen en aansluit op landelijke Body of Knowledge and Skills. Alle beroepscompetenties komen op beide locaties in de majors aan bod. Het panel ziet dat de opleiding op niveau en actueel is, mede door de goede samenwerking met het werkveld. Voor de locatie Velp zal dit nog verder vorm moeten krijgen met de ontwikkeling van het derde en vierde studiejaar.

¹ GIS: Geografisch Informatie Systeem

In de eerste twee studiejaar volgen studenten op beide locaties veel dezelfde basisvakken, waarbij de praktijkelementen in de context van de eigen locatie en majoren worden geplaatst. Het opleidingsprogramma kent inhoudelijk een brede opzet met een combinatie van planologie, ontwerpen, GIS, invloed van sociale, fysieke en fysieke factoren en aandacht voor duurzaamheid. De theoretische kennis wordt volgens studenten en alumni just-in-time aangeboden ter ondersteuning van praktijkopdrachten en projecten. Tegelijkertijd ervaren studenten ook veel ruimte om hun eigen pad te kiezen bij praktijkopdrachten, mede doordat zij ook zelf geschikte praktijkopdrachten vanuit bedrijven mogen aandragen. Vanaf de eerste onderwijsperiode komt de 'echte wereld' binnen met real life opdrachten uit de beroepspraktijk. De opleiding heeft een groot en passend netwerk en matcht de opdrachten en vragen uit het werkveld aan de modules met de juiste vakinhoud, passende leerdoelen en beheersingsniveau. Voorbeelden van praktijkopdrachten zijn de opdrachten rond Tiny houses, dorps/wijkbelevingsonderzoek en milieuzones in het eerste studiejaar, veldonderzoek en excursies naar het Renkums Beekdal of naar Amsterdam in het tweede studiejaar.

Studenten in Leeuwarden volgen in het tweede studiejaar een oriënterende stage om nader kennis te maken met de praktijk. In het derde studiejaar nemen studenten deel aan projecten in de kenniswerkplaats, waar zij ook kunnen werken aan opdrachten die door het lectoraat zijn geworven, bijvoorbeeld het ontwerp van een opvaart naar Wierum met herstel van het havengebied, het ontwerp van een landgoed in Veendam of het ontwerp van een lineair park langs een kanaal te Oude Pekela. De opleiding heeft geen 'eigen' lectoraat en de relatie met bestaande lectoraten kan nog verder versterkt worden. In Velp is de kenniswerkplaats in opbouw in samenwerking met het lectoraat (Delta Areas and Resources) en zal zich mogelijk richten op de ontwikkeling van het Spijkerkwartier te Arnhem.

Studenten doen ook ervaring in de beroepspraktijk op tijdens de projectstage (18 weken), de minor (30 EC) en het afstuderen (30 EC) in het derde en vierde studiejaar. In het derde en vierde studiejaar specialiseren studenten zich in Leeuwarden via de major Toegepaste Aardrijkskunde en in Velp via de major Smart City Development. De minor wordt buiten de eigen opleiding gekozen, binnen Hogeschool VHL (minoren database Studentnet) of buiten Hogeschool VHL (database Kiezen op maat). Gedurende de hele studie maken studenten ook kennis met de werkpraktijk via onder meer gastlessen, excursies, beursbezoeken et cetera.

Studenten geven aan dat zij een goede balans ervaren tussen de theorie en de praktijk. De verdiepende lessen hebben een goede verbinding met de praktijkopdrachten. De opleiding slaagt er volgens het panel in om de vragen uit de praktijk in te bedden in het onderwijsprogramma. Het panel vindt het positief dat studenten veel ervaring opdoen met reële opdrachtgevers/vraaggenaren uit de beroepspraktijk.

Het panel adviseert om in het eerste jaar direct ook aandacht te besteden aan een NL/Engelse spellingstoets opdat de kwaliteit van rapportages meer wordt gewaarborgd en de instromende studenten op een gelijk basistaalniveau komen. Dit kan de rapportagevaardigheden van studenten versterken.

Het panel concludeert dat het onderwijsprogramma de studenten in staat stelt om de gewenste leerresultaten te behalen en dat er gerichte aandacht is voor de soft skills om studenten te leren meer integraal te denken. Wel adviseert het panel om, gezien de breedte van de opleiding, de

ondergrens voor de vakinhoudelijke diepgang beter te omschrijven voor de verschillende kennisdomeinen. De WAC en het Teamplan vermelden dat er meer theoretische kennis moet worden aangeboden omtrent beleid, bestuur en wet- en regelgeving. Het panel constateert dat de opleiding een groot netwerk heeft om geschikte praktijkopdrachten te werven en dat de opleiding een goede naam heeft bij gemeenten en andere instanties en ook snel gevonden wordt als serieuze partner. Dit werkt ook door in de actieve werkveldcommissie te Leeuwarden, waar ook een lid uit Velp aan deelneemt. In Velp is het werkveld bij de opleiding betrokken tijdens een symposium. Dit resulteert in een klankbordgroep van circa 25-30 personen. De banden met de lectoraten en met andere hogescholen (HAN, NHL) leveren interessante samenwerkingsverbanden waarmee grotere praktijkvraagstukken kunnen worden opgepakt.

Bij beide curricula (Leeuwarden en Velp) zijn er veel ontwikkelingen; zeker bij Velp waar de hoofdfase voor een deel nog vorm moet krijgen. Het panel waardeert de ingezette koers positief en adviseert deze nu vooral vast te houden en heldere prioriteiten te stellen.

Standaard 4

Programma; leeromgeving

De vormgeving van het programma zet aan tot studeren en biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde leerresultaten te bereiken.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Het panel concludeert dat de vormgeving van het opleidingsprogramma positief bijdraagt aan de realisatie van de beoogde leerresultaten. Het onderwijsprogramma kent gevarieerde werkvormen, is studeerbaar en zet aan tot actief studeren. Voor de locatie Velp moet dit in het derde en vierde studiejaar nog vorm krijgen. Studenten en werkveld zijn enthousiast over de praktijkgerichtheid en ervaren een duidelijk opzet en samenhang. Aandachtspunten zijn de balans tussen het vele groepswork en de individuele prestaties en de studeerbaarheid voor studenten die gedeeltelijk al gaan werken. Het panel adviseert de opleiding de trajecten met werkgroepen in Leeuwarden en peerbeoordeling in Velp door te zetten en ervaringen onderling uit te wisselen.

Onderbouwing

Onderwijsconcept en werkvormen

De opleiding biedt, conform hogeschoolbeleid, competentiegericht onderwijs en integraal en praktijkgericht onderwijs aan. Daarbij volgt men de principes van de constructivistische leertheorie, probleemgestuurd onderwijs, cognitieve psychologie en Universal Design for Learning. In het onderwijs staan vijf kenmerken centraal: (1) echte wereld centraal, (2) keuzevrijheid, (3) diversiteit, (4) up-to-date inzet van digitale middelen en (5) onderzoek, internationalisering en duurzaamheid als speerpunten in het onderwijs. Met de vakinhoudelijke leerlijnen en in praktijkopdrachten wordt een opbouw aangebracht van makkelijk naar moeilijk en van gestuurd naar zelfstandig studeren. Het panel herkent deze uitgangspunten in het onderwijs en de wijze waarop er nauw wordt samengewerkt met het werkveld. Studenten krijgen met de rijke variatie aan werkvormen en praktijkopdrachten snel een reëel beeld van de beroepspraktijk en de werkwijzen in het veld. Er wordt gewerkt met hoor- en werkcolleges, tutorsessies en (veld)practica, gastlessen van experts, projectwerk, excursies, workshops, practica en presentaties. De theorie wordt snel gekoppeld aan activerende werkvormen om de betekenis van de theorie voor de vraagstukken in de praktijk te duiden. In de tweedejaars module 'Interactieve planvorming' wordt de theorie over procesmanagement direct ingezet om een procesontwerp op te stellen voor een externe vraagstukkenaar. De theorie over duurzame energie en raadpleging van stakeholders wordt direct ingezet in de kenniswerkplaats 'Duurzame Energie en Beleid in Nederland en Europa'.

Dat dit inspirerend onderwijs en een goede aansluiting op de beroepspraktijk levert, ziet het panel bevestigd in de enthousiaste reacties van studenten en werkveldvertegenwoordigers. Studenten geven aan dat zij eerst moesten wennen aan de werkvormen, maar ervaren door de sterke praktijkgerichtheid extra stimulans om waardevolle producten te leveren voor de externe opdrachtgevers. Veel studenten worden na een praktijkopdracht al gevraagd om een dag per

week te werken bij een opdrachtgever. Dit geeft voor een deel van de studenten een extra stimulerende werking. Wat ze leren, kunnen ze direct toetsen in hun werkomgeving en deze praktijkvragen brengen ze in bij het onderwijs. Daarnaast geeft het studenten een directe springplank naar een passende baan.

De opleiding werkt veel met groepsopdrachten. Het panel signaleert dat de opleiding de aandacht voor individuele vorderingen en beoordeling aanscherpt (in Leeuwarden door bespreking in de werkgroepen en in Velp door peerbeoordeling). Het panel adviseert dit verder door te trekken en de ervaringen tussen beide locaties te delen en af te stemmen. Het panel adviseert de opleiding om te verkennen of er in de praktijkopdrachten ook kan worden samengewerkt met studenten van andere opleidingen, conform de praktijksituaties waar men ook met andere disciplines moet samenwerken om tot een goede oplossing te kunnen komen.

Het panel is positief over de opzet van het onderwijs met de sterke praktijkgerichtheid en realistische praktijkopdrachten. Het programma biedt de mogelijkheden om de leerresultaten/competenties te behalen en het biedt zeker een stimulerende leeromgeving voor studenten. De locatie Velp zal dit in de komende jaren verder moeten bewijzen met de verdere invulling van het derde en vierde studiejaar. De balans tussen groepswork en individuele prestaties kan voor beide locaties meer worden uitgewerkt en uitgewisseld.

Studeerbaarheid

Het panel adviseert de opleiding waakzaam te blijven op de studeerbaarheid, zeker als studenten tijdens de studie al bij opdrachtgevers gaan werken. Dit is zeker van belang aangezien studenten met de praktijkgerichte werkvormen vaak een grote inzet vertonen en zelfs meer dan de verplichte contact- en studie-uren investeren om tot een goed product/advies voor opdrachtgevers te komen.

Standaard 5

Instroom

Het programma sluit aan bij de kwalificaties van de instromende studenten.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **goed**.

Het panel concludeert dat de opleiding groeit in aantallen studenten en nog verder kan groeien met de ontwikkeling van het Velpse curriculum en mogelijk met instroom van Duitse studenten. Dit zal zich de komende jaren moeten bewijzen. De opleiding sluit goed aan op de kwalificaties van instromende studenten en neemt gerichte maatregelen voor een goede doorstroming van uit het voortgezet onderwijs, onder andere door studiekeuzecheck en taal- en scheikunde-bijlessen. Studenten kunnen zich goed oriënteren op de studie en hebben ruime mogelijkheden om eigen accenten te leggen binnen het onderwijsprogramma. Studenten zijn tevreden over de persoonlijke aandacht en voelen zich snel thuis op de opleiding.

Onderbouwing

Toelating

De opleiding hanteert de wettelijke instroomeisen: mbo-4, havo en vwo, conform de hogeschoolrichtlijnen (*Toelating bij Van Hall Larenstein*, november 2016). Voor havisten met een profiel Cultuur & Maatschappij, geldt een aanvullende eis Wiskunde. In het eerste studiejaar wordt vakinhoudelijke kennis gelijk getrokken. Voor studenten die niet voldoende scheikunde hebben gehad, is er een specifiek onderdeel basisscheikunde opgenomen. Studenten die niet voldoen aan de eisen kunnen deelnemen aan toelatingstoetsen of de 21+-toelatingsprocedure. Alle aspirant-studenten nemen deel aan de studiekeuzecheck van Hogeschool VHL (*Regeling VHL studiekeuzecheck*), waarbij online een vragenlijst moet worden ingevuld. Bij twijfel wordt een studiekeuzeadviesgesprek gevoerd met de kandidaat, gevolgd door een niet-bindend studieadvies. Het panel is van oordeel dat de opleiding de toelating goed vorm geeft en de nodige voorzieningen biedt aan kandidaten om zich goed te oriënteren en eventuele kennis bij te spijkeren in het eerste studiejaar. In Velp doen studenten in het eerste studiejaar een instaptoets Engels lezen en schrijven op havoniveau. Er is een goede aansluiting volgens studenten op de vooropleiding (75-90% tevreden over aansluiting en uitkomen van verwachtingen). Studenten zijn positief over de persoonlijke aandacht en begeleiding in het eerste studiejaar. Ze voelen zich snel thuis op de opleiding.

Ondanks de duidelijk onderscheidbare majors blijft de instroom voornamelijk afkomstig uit de nabije regio. Hoewel het panel tijdens de gesprekken ook een paar studenten heeft gesproken die de uitzondering op deze regel bevestigen.

In het eerste jaar moeten studenten 46 EC behalen voor een positief bindend studieadvies. De uitval in het eerste studiejaar lag in voorgaande jaren dicht bij de streefnorm van Hogeschool VHL: minder dan 27,5%. Met studenten die de norm van 46 EC niet halen worden exitgesprekken gevoerd. Het blijkt dat de opzet en inhoud van de opleiding in de meeste gevallen niet de reden zijn voor het stoppen van de studie.

Opvallend is dat een groot deel van de instromende studenten al eerder een bacheloropleiding heeft gevolgd. De opleiding trekt studenten die zich meer thuis voelen bij de maatschappelijke benadering en vaak switchen vanuit meer technische studies.

Instroom

De opleiding heeft te Leeuwarden een sterke groei doorgemaakt sinds 2012, van 10 instromende studenten in 2012-2013 naar 45 instromende studenten in 2015-2016. De opleiding streeft naar minimaal 40 instromende studenten per jaar (*Teamplan 2017-2018*). In totaal is het aantal studenten gegroeid van tien naar 108 studenten ten tijde van het visitatiebezoek. In Velp is de opleiding gestart met circa 30 studenten en is de verwachting dat het aantal studenten nog verder kan groeien. De opleiding wil ook meer Duitse studenten aantrekken en stelt daarbij voorzichtig het doel om jaarlijks twee studenten te werven. Een eerste Duitse student is al ingestroomd.

Keuzemogelijkheden, studieroutes

Studenten hebben ruime mogelijkheden om eigen accenten aan te brengen in hun studieprogramma via de keuze van de locatie, taal (Nederlands of Engelse taal), de verschillende context in de praktijkonderdelen in de eerste studiejaar, de keuze tussen praktijkopdrachten en kenniswerkplaatsopdrachten, de keuze voor de major, minor en de keuze van een geschikt(e) vraagstuk/bedrijf/instelling voor de stage en het afstuderen.

Standaard 6

Personeel

Het docententeam is gekwalificeerd voor de inhoudelijke en onderwijskundige realisatie van het programma en de omvang ervan is toereikend.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Het panel concludeert dat de opleiding een adequaat personeelsbeleid voert en dat de opleiding over voldoende en gekwalificeerd personeel beschikt om het opleidingsprogramma te verzorgen. De beide kernteams zijn klein van omvang, hebben een lerende en ondernemende houding en ontwikkelen het praktijkgerichte onderwijs met veel enthousiasme. Met de kleine teams is er, zeker in de groeifase, enige kwetsbaarheid. Positief is dat de beide kernteams in toenemende mate samenwerken en afstemmen. De onderzoeksvaardigheden onder docenten kunnen verder worden ontwikkeld nu er meer samenwerking plaatsvindt met lectoren.

Nu de opleiding verder groeit, adviseert het panel om een meer zakelijke aanpak te ontwikkelen en het kritisch vermogen onderling scherp te houden bij de verdere ontwikkeling van de ML-opleiding.

Onderbouwing

Personeelsbeleid en deskundigheidsbevordering

Het panel ziet een adequaat personeelsbeleid met voldoende aandacht voor deskundigheidsbevordering. Het personeelsbeleid wat betreft docentkwaliteit is vastgelegd in het document *Prestatieafspraken VHL m.b.t. docentkwaliteit (2015)*. Hierin staan uitgangspunten, plannen, faciliteiten en scholingsafspraken voor de professionalisering van docenten. Jaarlijks krijgen docenten professionaliseringsuren toegewezen volgens de cao, die worden besproken in plannings- en functioneringsgesprekken. Binnen Hogeschool Van Hall Larenstein wordt interne scholing aangeboden binnen de VHL Academy op het gebied van onder andere didactiek, interculturele vaardigheden, examinering en digitalisering, alsook op de vijf strategische thema's. Daarnaast kunnen docenten ook externe scholing volgen zoals masteropleidingen.

Van nieuwe docenten wordt verwacht dat zij recente praktijkervaring, een didactische aantekening (BDB) of BKE/SKE² en een masterdiploma hebben en zij worden de eerste tijd door een ervaren docent begeleid. Docenten worden beoordeeld door de directeur van de opleiding, waarbij 360 graden feedback van collega's als input dient. Voor de jonge opleiding ML geldt dat het teamontwikkelplan nog moet worden opgesteld, conform hogeschool personeelsbeleid, vanuit de kernteams van beide locaties. Het panel adviseert om dit, nu Leeuwarden de pioniersfase afrondt, duidelijk op te pakken en daarmee ook de connectie met het Velp team, dat nog wel in de pioniersfase zit, direct te bestendigen. Op die wijze kunnen Leeuwarden en Velp van elkaars expertise en ervaringen profiteren. Uit gesprekken maakt het panel op dat het gezamenlijk optrekken zeker op de agenda staat en verder vorm zal krijgen. In het teamplan ML staat dit als

² BDB: Basisdidactisch bekwaamheid, BKE/SKE: Basis en Senior Kwalificatie Examinering

verbeterpunt duidelijk benoemd. Op docentniveau en moduleniveau is er al concrete uitwisseling en samenwerking: docenten uit Velp geven techniek- en ontwerplessen in Leeuwarden.

Omvang docententeam

Voor beide locaties geldt dat docenten bij de opstart van de programma's vaak afkomstig waren uit aanpalende opleidingen, veelal van Milieukunde. Met de groei van de opleiding is in Leeuwarden een eigen kernteam gebouwd met resultaatverantwoordelijkheid voor het ML programma. Dit team telt acht docenten (6,5 fte). De docentstudent ratio bedraagt 1:23. Naast de kerndocenten is er in Leeuwarden een flexibele schil van zes docenten (4,8 fte). Dat levert een gunstiger docentstudent ratio op.

Ook in Velp is een kernteam gevormd van negen docenten (7 fte) die hun hoofdaanstelling nog bij een andere opleiding hebben. Dit levert een zeer gunstige docentstudent ratio (>35). Op basis van de personeelsgegevens concludeert het panel dat de omvang van het docententeam toereikend is en dat er te Velp formatieruimte extra is om de ontwikkelactiviteiten vorm te geven en de pioniersfase vorm te geven.

Kwaliteit docententeam

Het docententeam is naar mening van het panel gekwalificeerd en deskundig. Het docententeam heeft de inhoudelijke expertise om de vakgebieden te verzorgen. Waar nodig wordt specifieke expertise ingezet vanuit andere opleidingen of vanuit het werkveld. Het Leeuwarder kernteam heeft zich goed ontwikkeld en voldoet qua mastergraad en didactisch bekwaamheid aan de VHL-eisen (75% master, één docent gepromoveerd en allen didactisch geschoold). Het nog jonge kernteam te Velp is goed op weg. De norm voor mastergraad wordt nog niet gehaald (67% is mastergeschoold). Veel docenten hebben recente praktijkervaring. Een paar docenten zijn betrokken bij onderzoeksprojecten binnen de Applied Research Centres en kenniskringen van lectoraten, bijvoorbeeld het project 'Better Wetter' over klimaatadaptatie in het Veenweidegebied van lectoraat Sustainable Water Systems. De scholing van docenten op onderzoekvaardigheden is een aandachtspunt in het teamplan. Het panel adviseert daarbij de groeiende samenwerking met lectoren ook gericht te benutten. Dat past bij de wens van de opleiding om de begeleiding van de afstudeeropdrachten aan te scherpen en de onderzoeksleerlijn in het curriculum te versterken.

Studenten en alumni waarderen de persoonlijke benadering en de prettige opleidings sfeer. In de kleine opleidingsteams worden veel zaken snel opgepakt, mede door de korte lijnen en informele contacten. Docenten weten elkaar makkelijk te vinden, staan dicht bij de studenten en werken locatieoverstijgend ook steeds meer samen. Dit wordt door studenten in de NSE-enquête positief gewaardeerd met hoge scores (3,9-4,5) voor didactische kwaliteiten, inhoudelijke deskundigheid, bereikbaarheid, inspirerendheid en betrokkenheid. Het panel heeft de docententeams van ML ervaren als lerende teams, die met hard werken en veel enthousiasme de ML-opleiding vorm hebben gegeven. Door de kleine omvang van beide kernteams is er wel een zekere kwetsbaarheid. De teams, zeker in Leeuwarden, gaan nu over van de pioniersfase naar een meer volwassen fase. Het panel adviseert de opleiding om meer onderlinge scherp te brengen en een meer zakelijke werkwijze te ontwikkelen, aangezien met de verdere groei de informele werkwijze via directe contacten niet altijd meer zal volstaan.

Standaard 7

Voorzieningen

De huisvesting en de materiële voorzieningen zijn toereikend voor de realisatie van het programma.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Het panel concludeert dat de huisvesting voldoet op beide locaties. Op beide locaties zijn de onderwijsvoorzieningen grondig vernieuwd, met uitbreiding van (groeps)werkplekken voor studenten. Op beide locaties zijn voldoende onderwijsruimten en computers beschikbaar voor studenten. Opleidings specifieke ontwerpruimtes/ateliers zijn op beide locaties beschikbaar voor studenten en docenten. Deze kunnen mogelijk een meer eigen uitstraling krijgen.

Onderbouwing

In de voorgaande twee jaar zijn op beide locaties de onderwijsgebouwen grondig vernieuwd met meer studentwerkplekken. Studenten oordelen in de NSE-enquête positief over de studiefaciliteiten en de informatievoorziening. Qua beschikbaarheid van werkplekken is een duidelijke verbetering zichtbaar ten opzichte van 2015-2016. Docenten werken in een open ruimte, dit vergemakkelijkt de onderlinge contacten en de bereikbaarheid voor studenten. In Leeuwarden hebben studenten een atelierruimte ter beschikking, waar zij aan ontwerpen kunnen werken en faciliteiten (computer, tekentafels, map table) voor het maken van ontwerpplannen aanwezig zijn. Het panel heeft deze ruimte tijdens een rondleiding met studenten bezocht en is van mening dat dit nog meer een eigen uitstraling kan krijgen.

Ook in Velp zijn er voldoende voorzieningen (ateliers en onderwijs/werkruimten), zo stelt het panel vast vanuit gesprekken en vanuit een VR-demo. Op beide locaties wordt ook de omgeving van de onderwijsgebouwen betrokken in het onderwijs. In Velp betreft dat het Landgoed Larenstein; in Leeuwarden het Potmarge-gebied en de regio's van de kenniswerkplaatsen.

Standaard 8

Begeleiding

De studiebegeleiding en de informatievoorziening aan studenten bevorderen de studievoortgang en sluiten aan bij de behoefte van studenten.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **goed**.

Het panel concludeert dat de opleiding de studiebegeleiding en informatievoorziening zorgvuldig vorm geeft met veel persoonlijke aandacht voor studenten. Studenten oordelen daar zeer positief over en voelen zich zeer snel thuis én gezien en gehoord. Docenten tonen grote betrokkenheid bij de studenten en signaleren snel vragen en voeren snel verbeteringen door ter versterking van de beoogde leerresultaten. De laagdrempeligheid in de studiebegeleiding is een zeer positieve factor. Het panel vindt het positief dat de opleiding zich ervan bewust is dat de begeleiding kan worden versterkt met meer afstemming tussen studiebegeleiders en door meer te sturen op de zelfstandigheid bij de studenten. Daarmee is er ook mogelijkheid om de vrije keuzeruimte voor persoonlijke ontwikkeling gericht in te zetten in het leerproces van de student.

Onderbouwing

Studiebegeleiding

Hogeschool Van Hall Larenstein heeft de uitgangspunten en werkwijze voor studieloopbaanbegeleiding (slb) uitgebreid beschreven in een *Studenthandleiding slb* per studiejaar en een *Docenthandleiding slb*. Hierin staan onder andere doelen, contactmomenten, opdrachten en toetsen voor studieloopbaanbegeleiding beschreven. In de eerste twee studiejaar beslaat de studieloopbaanbegeleiding 4 EC per studiejaar en daarna 2 EC per studiejaar. Studenten zijn zelf verantwoordelijk voor hun leerproces en worden begeleid door docenten tijdens de lessen, door tutoren bij opdrachten en door stagebegeleiders tijdens stages en afstudeeropdrachten. De begeleiding door de SLB-docent (Leeuwarden) en procesbegeleider (Velp) neemt gedurende de studiejaar af. In het eerste studiejaar komen de SLB-groepen elke periode een keer bij elkaar en heeft iedere student ook een individuele afspraak met zijn SLB-docent. Later bepaalt de student meer zelfstandig wanneer begeleiding gewenst is en fungeren de tutoren (Leeuwarden) en studietoetsers (Velp) als klankbord. Naast de formele SLB-bijeenkomsten heeft iedere student twee keer 28 uur beschikbaar voor vrij in te vullen activiteiten die bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling, bijvoorbeeld helpen bij open dagen. Het panel raadt de opleiding aan om duidelijker te presenteren hoe hier invulling aan wordt gegeven, hoe hier verslag over wordt gedaan en hoe de activiteiten en prestaties worden gemonitord en beoordeeld.

In 2016-2017 heeft de opleiding de studiebegeleiding meer passend bij de eigen studentengroep ingevuld en hebben SLB-docenten meer onderlinge afstemming gezocht in intervisiebijeenkomsten ook met docenten van andere opleidingen. Positief is het panel over het onderzoek naar het meeliftgedrag van studenten dat wordt uitgevoerd. Dit is een gerichte verbeteractie. Het panel adviseert de opleiding om meeliftgedrag tijdig en krachtig aan te pakken.

Studenten oordelen positief over de studiebegeleiding (NSE scores 4,0-4,3). Zij waarderen ook de open cultuur en het directe contact met de docenten. Zij voelen zich gezien en gehoord. Docenten zijn erg toegankelijk en moeten er aan werken dat ze meer verantwoordelijkheid bij de studenten zelf leggen. De docenten moeten de faciliterende houding voor een deel omvormen naar een meer zakelijke houding. Het panel vindt het positief dat dit besef er is en dat daar ook tussen de locaties wordt overlegd over verdere afstemming van de studiebegeleiding. Naast de studieloopbaanbegeleiding en de inhoudelijke begeleiding, biedt de opleiding specifieke begeleiding aan voor studenten met een functiebeperking en topsporters via de decaan. Voor speciale verzoeken bij persoonlijke omstandigheden kunnen studenten terecht bij de examencommissie.

Informatievoorziening

De opleiding informeert studenten via onder andere het intranet, Blackboard, e-mail en WhatsApp. Roosters worden gepubliceerd op intranet en module informatie staat op Blackboard. Studieresultaten worden gepubliceerd in het Studenten Informatie Systeem (SIS). Per 2018 zal de hogeschool een gebruiksvriendelijker studentvolg- en studentinformatiesysteem in gebruik nemen. Het panel vindt de informatie op Blackboard voldoende duidelijk. Studenten zijn over het algemeen tevreden over de informatievoorziening. Het tijdig bekend maken van resultaten en beoordelingen en de roostering zijn in de NSE genoemd als aandachtspunten, maar nog wel positief beoordeeld (scores > 3,2).

Kwaliteitszorg

Standaard 9 Kwaliteitszorg

De opleiding kent een expliciete en breed gedragen kwaliteitszorg, bevordert de kwaliteitscultuur en is gericht op ontwikkeling.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Het panel concludeert dat het systeem van kwaliteitszorg voldoet aan de basiskwaliteit. De opleiding heeft duidelijk oog voor kwaliteitszorg gezien de regelmaat waarmee kwaliteitsmetingen worden gedaan met inzet van velerlei instrumenten. Het panel ziet ook gerichte verbeteracties vanuit de evaluaties. De opleiding is zeker verbetergericht en heeft een actieve kwaliteitscultuur. Studenten voelen zich daarbij gehoord en gekend. Verbetering is mogelijk in de prioritering van verbeteracties en in de wijze waarop in het teamplan duidelijk wordt gemaakt wat de opvolging is van verbeteracties.

Onderbouwing

Systeem van kwaliteitszorg

De opleiding werkt volgens het hogeschoolbrede *Kwaliteitszorgplan 2015-2017*, waarin de doelen, werkwijzen, instrumenten en rollen helder staan beschreven. Daarbij staat centraal de kwaliteitscultuur vanuit de dialoog met alle betrokkenen: management, docententeams, studenten en het werkveld. uitgangspunt daarbij is dat het organiseren van de PDCA-cyclus helpt om gezamenlijk te reflecteren op de kwaliteit en deze te verbeteren.

De opleiding maakt dit waar via het jaarlijks teamplan, dat sturend is voor de activiteiten en waarop jaarlijks wordt geëvalueerd. Het bevat de prestatie-indicatoren en gegevens uit de Hbo-monitor, de NSE, de eigen onderwijsbeoordelingen en cijfers voor studiesucces. De verantwoordelijkheid voor kwaliteitszorg is binnen het opleidingsteam belegd bij een regierolhouder kwaliteitszorg (kernteam Leeuwarden). Deze wordt ondersteund door de functionaris kwaliteitszorg van de hogeschoolbrede afdeling Kwaliteit. Het docententeam, de opleidingscommissie, lectoren en de werkveldadviescommissie hebben een adviserende rol bij de borging van de kwaliteit. Het panel ziet dat de regierolhouder kwaliteitszorg proactief werkt aan het rondmaken van de PDCA-cyclus voor de kwaliteitszorg en dat er binnen het docententeam een kwaliteitscultuur heerst waarbij naar verbetering wordt gestreefd. Zoals de opleiding het beschrijft: 'het is bij wijze van spreken het gesprek bij de koffie'. De lijnen zijn kort en direct en heel veel verbeterpunten worden vanuit evaluatie-uitkomsten en vanuit panelgesprekken met studenten snel opgepakt en leiden tot gerichte verbeteracties. De A van actie wordt snel doorgepakt op moduleniveau en op curriculumniveau. Zeker voor de 'jonge' Velpse opleidingstak is dit waardevol om de ontwikkeling goed op koers te houden. De verschillende stakeholders (docenten, studenten, management en werkveld) herkennen en bevestigen dit beeld.

Aandachtspunt is het verder ontwikkelen van beleid binnen de opleiding en de afstemming over de vestigingen. De wijze waarop er opvolging wordt gegeven aan signalen en de wijze waarop er keuze worden gemaakt qua prioritering blijkt niet duidelijk uit het teamplan. Het panel adviseert dit duidelijker vast te leggen (meer SMART geformuleerd) opdat meer gerichte keuzes mogelijk en duidelijk zijn, enerzijds om de koers van de opleiding en opleidingsvarianten helder te positioneren en anderzijds om de focus van het docententeam te blijven kanaliseren en zo mogelijke te hoge werkdruk te voorkomen.

Evaluaties

De opleiding gaat verder in haar evaluatieactiviteiten dan instellingsbreed is voorgeschreven (eens per drie jaar). Onderwijseenheden worden altijd geëvalueerd of via papieren module-evaluaties en/of via panelgesprekken met studenten (Leeuwarden). In Velp geven studenten aan dat de docenten na iedere les/periode veel feedback vragen op de inhoud en uitvoering van het onderwijs. Duidelijk is dat docenten hier voor open staan om het onderwijs beter te kunnen maken. Zo is bijvoorbeeld de opzet en de inhoud van stagevoorlichtingsdagen en stageterugkomdagen veranderd en is er meer participatie van de studenten zelf. Een ander voorbeeld is het herontwerp van een deel van het derde studiejaar om overlap tussen parallelle modules te voorkomen. Studenten voelen zich gehoord en zien dat het effect heeft om feedback te geven. In Velp zijn de studenten als 'pioniers' nauw betrokken bij de onderwijsontwikkeling en -uitvoering.

Opleidingscommissie

De opleiding heeft een actieve opleidingscommissie die regelmatig de kwaliteit en de uitvoering van het onderwijs, de OER en de evaluaties als terugkerende agendapunten hanteert. Opvallende evaluatiescores worden verder besproken, waarbij ook wordt gespiegeld aan de punten die worden ingebracht door de actieve studievereniging. De opleidingscommissie heeft haar basis in Leeuwarden. Vanuit Velp nemen enkele leden deel. Op den duur zal worden bekeken of Velp een eigen opleidingscommissie zal oprichten of dat de opleidingscommissie gezamenlijk wordt.

Werkveldadviescommissie

De werkveldadviescommissie (WAC) komt voort uit de WAC van Leeuwarden. Vanuit Velp is een lid toegevoegd. Daarnaast heeft de Velpse locatie een denktank geformeerd met circa 25 bedrijven, waarmee de ontwikkeling van het onderwijsprogramma wordt besproken en welke participatie er mogelijk is vanuit het bedrijfsleven naar het onderwijs. Het panel adviseert de verhouding tussen de WAC en de klankbordgroep duidelijk te maken of tot een integratie te komen.

De WAC komt minstens halfjaarlijks formeel bijeen, voelt zich gehoord door de opleiding en spreekt ook mee over de curriculum-evaluaties. Daarnaast komen WAC-leden op eigen initiatief vaker bijeen en is de WAC op eigen initiatief een lijst van functies van alumni aan het opstellen om beter zicht te krijgen op de doorstroom naar het werkveld en mogelijke werkvelden. Daarmee wil men bijdragen aan een goede invulling van de beide majors en de ervaring met de leerwerkplaatsen. Een punt vanuit de WAC dat al is opgepakt is de vraag vanuit het werkveld om studenten meer kennis mee te geven over wet- en regelgeving. Dit is in het curriculum al versterkt.

Toetsing

Standaard 10

Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

De opleiding heeft een helder systeem van toetsing en beoordeling dat voortbouwt op kaders en richtlijnen vanuit de hogeschool. De toetsen zijn qua inhoud en opzet van voldoende kwaliteit en er is een variatie aan toetsvormen. De opleiding investeert in de verbetering van de toetsing en de borging. De actieve examencommissie en toetscommissie leveren een positief kritische bijdrage en signaleren juiste ontwikkelpunten: meer balans tussen groeps- en individuele toetsing, verdere uitwerking van rubrics en toetsmatrijzen, het vergroten van de toetsexpertise onder docenten en het kalibreren van beoordelingen. De opleiding kiest daarmee een goede koers, waarbij het panel wel aandacht vraagt voor de mogelijkheden voor de meer ambitieuze studenten om te kunnen excelleren en voor de meer consequente notering van gerichte feedback ter onderbouwing van de beoordeling.

Onderbouwing

Toetsbeleid en toetssysteem

De opleiding werkt volgens de hogeschoolkaders voor toetsbeleid en toetsing, zoals vastgelegd in het document *Toetsbeleid (2015)*. Hierin staan onder andere de visie op toetsing, kaders, uitgangspunten, kwaliteitseisen, taken en verantwoordelijkheden rondom toetsing en beoordeling. De visie op toetsing bestaat uit een competentiegerichte insteek waarbij op basis van beroepssituaties en beroepsrollen relevante kennis, vaardigheden en houding worden ontwikkeld en getoetst. Hierbij wil de hogeschool tegemoetkomen aan verschillen tussen studenten, het samen leren stimuleren en feedback een belangrijke plaats geven.

De hogeschoolkaders en uitgangspunten zijn door de opleiding uitgewerkt in onder andere een competentiematrix en het recent vastgestelde *Toetsplan Management van de Leefomgeving, major Toegepaste Aardrijkskunde, voltijd bacheloropleiding (december 2017)*. Procedure en regelingen rondom toetsing en beoordeling zijn op heldere wijze vastgelegd in het toetsplan en in de *Onderwijs- en Examenregeling (OER)* van de opleiding. Sinds 2016-2017 werkt de opleiding aan een duidelijker overzicht van de toetsing en een betere koppeling tussen de leerdoelen en de competenties. Waar nodig zijn de inhoud en wijze van toetsing van de modules aangepast en is de regelgeving in de OER aangescherpt. Het panel ziet dit bevestigd in het toetsplan. Het panel adviseert om ook voor de Velpse locatie en major een toetsplan te ontwikkelen met heldere kaders voor, invulling van het totale toetssysteem en inzicht in de toetsing om ook van daaruit een stevig fundament te kunnen bouwen voor de verdere ontwikkeling van het Velpse programma.

Toetsvormen

Het panel concludeert, op basis van de toetsen, studentuitwerkingen en beoordelingen die het panel heeft ingezien tijdens de visitatiedag, dat de toetsen afwisselend en praktijkgericht zijn en op het gewenste niveau. De opleiding hanteert een variatie aan toetsvormen van projectverslagen, presentaties, leertaken, beroepsproducten, portfolio, practica, (reflectie)verslagen, essay, ondernemingsplannen of simulatiespelen en schriftelijke theorietoetsen. Er wordt veel gewerkt met praktijkgerichte en competentiegerichte toetsvormen.

Het panel vindt het positief dat de opleiding zelf heeft gesignaleerd dat er meer aandacht nodig is voor de individuele toetsing, aangezien veel beoordelingen waren gericht op groepswork. Recent is er voor gekozen om iedere module voor de helft met een individuele toets af te sluiten. Het panel verwacht dat daarmee ook het meelifteffect in de eerste studiejaar kan worden verminderd. Ook onderzoekt de opleiding hoe de toetsdruk kan worden verminderd door het aantal deoltoetsen terug te brengen. In Velp worden daar direct met de curriculumontwikkeling al stappen in gezet met meer integrale toetsvormen. Dit is een indicatie voor het panel dat de opleiding zelfkritisch reflecteert. In dat kader adviseert het panel om bij de toetsing aandacht te houden voor studenten die willen excelleren. Uit gesprekken met studenten blijkt dat studenten nu soms de eigen ambities opzietten om met een groep een meer gemiddelde koers te varen. De opleiding kan met de keuze van toetsvormen of met de groepsindeling meer gelegenheid bieden aan de studenten die meer dan gemiddeld willen presteren.

Beoordeling en feedback

De opleiding is bezig met het opstellen van rubrics en toetsmatrijzen (één van de doelen in het toetsplan). De rubrics die het panel heeft gezien, met name die voor de afstudeerfase, zijn uitgebreid met veel beoordelingscategorieën en –criteria. Het panel is het met de examencommissie eens dat daarmee veel cijfers uitmiddelen naar een 7. Het panel vraagt hier aandacht voor aangezien het panel uit de bestudering van de eindproducten een gevarieerder beeld heeft qua becijfering dan de gegeven cijfers en er volgens het panel meer ruimte kan zijn om tot meer gedifferentieerde beoordelingen te komen die ook meer recht doen aan de verschillen tussen studenten. De opleiding kan hier nog een slag in slaan.

Het panel stelt vast dat studenten over het algemeen op geschikte wijze worden beoordeeld en dat studenten tevreden zijn over de toetsing en beoordelingen (NSE score 3,75). De toetsdruk is hoog door de vele deoltoetsen en het beoordelen van beroepsproducten en verslagen. Bij stage en bij het afstuderen worden twee onafhankelijke beoordelaars ingezet en hebben docentbegeleiders en externe praktijkbegeleiders een adviserende rol in de beoordeling. Bij de meeste toetsen wordt er mondelinge en schriftelijke feedback gegeven. Studenten ervaren dat positief. Het panel is van mening dat de feedback meer aandacht nodig heeft. Deze wordt niet door alle docenten consequent genoteerd bij de beoordelingen.

Kwaliteitsborging

De opleiding heeft een gezamenlijke examencommissie en een gezamenlijke toetscommissie samen met een aantal verwante opleidingen (Bedrijfskunde & Agribusiness, Dier- en Veehouderij, Management van de Leefomgeving, Tuin- en Akkerbouw en Milieukunde), met een kamer te Leeuwarden en een kamer te Velp. In beide kamers is de opleiding vertegenwoordigd. De examencommissie vervult haar wettelijke taken naar behoren en borgt de kwaliteit van de toetsing en beoordeling door het formeel aanwijzen van examinatoren, door controles van

procedures en processen en, door controle van toetsen en eindwerk. De laatste taak is te Leeuwarden voornamelijk gedelegeerd naar de gezamenlijke toetscommissie.

De toetscommissie checkt regelmatig toetsdossiers en rapporteert periodiek aan de examencommissie. Tijdens elke bijeenkomst van de toetscommissie worden twee dossiers besproken. Het panel vindt het positief dat de toetscommissie zowel procedureel als inhoudelijke checks doet. Dit draagt bij aan een betere toetskwaliteit. De toetscommissie kijkt naar de volledigheid van de dossiers, het volgen van de procedures, de toetsmatrijzen, de vraagstelling, het juiste niveau en de relatie van de inhoud tot de toetsmatrijzen. De toetscommissie geeft rechtstreeks feedback aan de docent, wat door hen wordt gewaardeerd. Het panel kan zich voorstellen dat de toetscommissie met een verhoogde capaciteit nog beter zou kunnen bijdragen aan de toetskwaliteit en dan ook, samen met de BKE-geschoolde docenten, een goede rol zou kunnen spelen bij de ontwikkeling van toetsmatrijzen en beoordelingsrubrics.

De versterking van de toetsdeskundigheid is een gericht actiepoint binnen de opleiding, in navolging van het hogeschoolbeleid dat alle examinatoren de Basis Kwalificatie Examinering (BKE) moeten behalen. Binnen het Leeuwarder docententeam heeft ten tijde van de visitatie een docent dit behaald en zijn zeven docenten bezig met de BKE-cursus. Ook in het Velpse docententeam heeft een docent de BKE behaald en zijn drie docenten bezig met de BKE-cursus. Vijf docenten zijn nog niet bezig met de BKE-cursus. De opleiding heeft hier nog een slag te slaan. Het panel adviseert het scholingspad duidelijker te vermelden in het teamplan. Het panel vindt het positief dat met de scholing van bijna het hele docententeam de discussies over het versterken van de toetskwaliteit, en met name de beoordeling van beroepsproducten, verder kan worden doorgezet, conform de eigen wens van de opleiding. Het panel adviseert daarbij ook het gesprek aan te gaan over meer geïntegreerde toetsing.

De opleiding organiseert ook externe borging door twee keer per jaar een 'review' (kalibratiesessie) van eindwerken te organiseren met docenten van meerdere opleidingen. De examencommissie constateert daarbij dat de rubrics aanpassing behoeven en dat docenten nog meer kunnen afstemmen in de begeleiding en beoordeling (navolgbaarheid competenties) van de afstudeerfase, te starten bij het Plan van Aanpak (zie standaard 11). Het panel vindt het positief dat de examencommissie en toetscommissie proactief activiteiten en analyses organiseren en gericht knelpunten opsporen en verbetertrajecten bespreken met de opleiding. Diverse verbeterpunten worden al serieus opgepakt (bijvoorbeeld rubrics, toetsmatrijzen en regelmatige review) en dat toont dat de opleiding verbetergericht is. Dat blijkt ook uit de actie om in het landelijk overleg afstudeerwerkstukken uit te wisselen en te beoordelen. Daaruit blijkt dat de beoordelingswijzen tussen opleidingen verschillen, maar de beoordelingen van externen op hoofdlijnen overeenkomen. Het panel is het met de examencommissie eens dat de opleiding nog grotendeels op de toetsing zelf is gefocust en dat er meer aandacht nodig is voor het toetsstelsel om de borging van de toetskwaliteit steviger te verankeren in de volgende groeifase van de opleiding.

Gerealiseerde leerresultaten

Standaard 11 Gerealiseerde leerresultaten

De opleiding toont aan dat de beoogde leerresultaten worden gerealiseerd.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Het panel concludeert dat de afstudeereindwerken het gewenste hbo-niveau laten zien en dat de onderzoeksvragen passen bij het opleidingsprofiel. In het afstudeerprogramma worden beoogde leerresultaten gericht afgetoetst en worden de leerresultaten goed getoetst. De opleiding werkt aan de versterking van de startvragen van de afstudeeronderzoeken en duidelijker differentiatie in de beoordelingen. Het panel adviseert externe partijen (lectoren, werkveldadviesraden) nauwer te betrekken bij de borging van het eindniveau.

Onderbouwing

Afstudeerfase

Het afstudeerprogramma bestaat uit: majormodules (4x7 EC), de projectstage (30 EC) en de afstudeeropdracht (30 EC). In de majormodules en in de projectstage kunnen ML-competenties al op het minimale eindniveau 3 worden afgetoetst. In de afstudeeropdracht wordt de competentie: 'Ontwikkelen van onderzoekend vermogen' getoetst op niveau 3. Daarnaast kiest iedere student nog minstens twee competenties, ter verdieping, die ook op niveau 3 worden getoetst.

In de afstudeerhandleiding zijn de verschillende fasen van de afstudeeropdracht en de begeleiding beschreven. Studenten zoeken zelf een geschikte praktijkvraag op in het werkveld bij een geschikte 'probleemeigenaar' of bij een lectoraat. Studenten doen dit veelal in duo's. In een 'groen-licht-document' werken de studenten de praktijkvraag en probleemdefinitie uit naar een beroepsproduct dat zij willen leveren. Na goedkeuring door de opleiding werken zij dit verder uit in een Plan van Aanpak, inclusief de individuele bijdrage per student en de keuze voor de verdiepende ML-competenties, die ook weer wordt gekeurd. Na uitvoering van het onderzoek leveren de studenten een afstudeerverslag/beroepsproduct en volgt een individuele verdediging en presentatie. In een apart verslag reflecteert de student op de twee specifieke verdiepingscompetenties en dit wordt bevraagd tijdens de verdediging en het individuele eindgesprek. Het plan van aanpak weegt voor 30% mee in het eindcijfer, rapport en verdediging voor 50% en de presentatie voor 20%. De getoonde zelfstandigheid, de tijdigheid en de afstemming met de probleemeigenaar en begeleiders zijn belangrijke elementen in de beoordeling. Bij het schrijven van het eindverslag kunnen studenten coaching aanvragen bij een taaldocent. Bij de beoordeling is altijd een onafhankelijke examinerator betrokken die de student ook op de totale competentieontwikkeling beoordeelt. De probleemeigenaar heeft een adviserende rol bij de beoordeling.

Studenten vinden het leerzaam om samen te werken met een andere student en zo een goede sparringpartner te hebben. Dit komt overeen met de latere werkpraktijk en zo leren studenten ook goed samenwerken. Realistischer, maar lastiger te organiseren, zou zijn om studenten vanuit meerdere opleidingen gezamenlijk aan een praktijkvraag te laten werken. Studenten geven aan dat de individuele prestaties nauwkeurig worden beoordeeld. Ook het panel constateert dat de beoordelingen van studentenduo's elkaar opvallend weinig ontlopen. Het panel adviseert de differentiatie per student in de verslagen en de beoordelingsformulieren duidelijker tot uiting te laten komen, onder andere door meer gerichte onderbouwing voor de beoordeling te noteren.

De opleiding en examencommissie signaleren een aantal punten ter verbetering van de afstudeerfase: een scherpere keuring van het plan van aanpak en de probleemanalyse, beter onderscheid in de beoordeling van de duo-partners door meer gewicht te geven aan de individuele onderdelen, kalibratie tussen examinatoren en meer mogelijkheden tot differentiatie in cijfers tussen de voldoende en de meer excellerende studenten. Het panel onderschrijft deze punten en vindt het positief dat de opleiding deze punten zelf signaleert en oppakt. Dit getuigt van een zelfkritische en op verbetering gerichte houding. In het huidige derde studiejaar is de aandacht voor het plan van aanpak al aangescherpt. Daarmee worden de verbeterpunten direct bij de basis aangepakt.

Gerealiseerd niveau

Het panel heeft de veertien afstudeerdossiers (7 duo's) opgevraagd die de laatste twee afstudeercohorten hebben opgeleverd, grotendeels afkomstig uit het nieuwe opleidingsprogramma. Dit geeft een totaal beeld van het afstudeerniveau van het vernieuwde opleidingsprogramma te Leeuwarden. In Velp zal pas over drie jaar afstudeerwerk beschikbaar zijn.

Het panel stelt vast dat de afstudeerwerken in grote lijnen het gewenste hbo-niveau representeren. De gekozen onderwerpen zijn divers en zeker relevant voor deze opleiding, bijvoorbeeld onderzoek naar de rol van gemeenten bij burgerinitiatieven, het terugdringen van de verstening in woonwijken, de ontwikkeling van een nieuwe insteekhaven te Drachten of de bepaling of een natuur- of cultuurplek geschikt is voor opname in cultuur- en natuurroutes in het Friese waddengebied. Het panel heeft bij een eindwerk opmerkingen over het niveau van taalgebruik en methodische aanpak. Docenten hebben de betreffende studenten daar ook feedback op gegeven. Over het niveau en de vakinhoudelijke competenties heeft het panel geen twijfels. Winst valt te behalen in de scherpere van de onderzoeksvraag en de methodische verantwoording. De combinatie van de toetsing op eindniveau tijdens de majorvakken en projectstage garanderen dat studenten op de juiste competenties en het juiste eindniveau afstuderen. Wel adviseert het panel om de differentiatie in individuele beoordeling beter tot uiting te laten komen in de feedback die examinatoren noteren bij de beoordeling en in de cijfers.

Het panel is tevreden over de eerste lichten afstudeerders te Leeuwarden en spoort de opleiding aan de verbeterpunten voortvarend door te zetten, met name door goed te borgen dat de vraagstelling van de opdrachtgevers van een voldoende hbo-niveau is. Het panel adviseert daarbij om de WAC, de klankbordgroep te Velp en het lectoraat te gebruiken als sparringpartners bij de borging van de afstudeerfase en het gewenste eindniveau. Deze partners kunnen meer structureel betrokken worden bij de beoordeling en de reviews van de eindwerken.

Functioneren afgestudeerden

Inmiddels zijn in Leeuwarden elf studenten volgens het vernieuwde opleidingsprogramma afgestudeerd. De totale eerste groep afgestudeerden nieuwe stijl is verder gaan studeren, na het volgen van een schakeljaar, bijvoorbeeld de universitaire master sociale planologie van de RUG. Van de tweede groep hebben de studenten juist snel een baan gevonden. Alumni zijn werkzaam bij overheden, adviesbureaus, waterschappen, landschapsbeheer in de functie van beleidsmedewerker, adviseur, projectmanager of ondersteuner van bewonersorganisaties. De opleiding is bezig met de WAC om een totaaloverzicht op te zetten en bij te houden van de alumni en hun functie en werkplek. Uit gesprekken met alumni en werkveldvertegenwoordigers blijkt dat afgestudeerden goed functioneren. Studenten worden vaak in het derde en vierde jaar al gevraagd om parttime bij een bedrijf te gaan werken, wat aangeeft dat ze het werkveld ook wat te bieden hebben.

Eindoordeel over de opleiding

Oordelen op de standaarden

Het visitatiepanel komt tot de volgende oordelen op de standaarden:

Standaard	Oordeel
<i>Standaard 1 Beoogde leerresultaten</i>	Voldoende
<i>Standaard 2 Oriëntatie</i>	Voldoende
<i>Standaard 3 Inhoud</i>	Voldoende
<i>Standaard 4 Leeromgeving</i>	Voldoende
<i>Standaard 5 Instroom</i>	Goed
<i>Standaard 6 Personeel</i>	Voldoende
<i>Standaard 7 Voorzieningen</i>	Voldoende
<i>Standaard 8 Begeleiding</i>	Goed
<i>Standaard 9 Kwaliteitszorg</i>	Voldoende
<i>Standaard 10 Toetsing</i>	Voldoende
<i>Standaard 11 Gerealiseerde leerresultaten</i>	Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en zal dit in de komende jaren verder moeten bestendigen en uitwerken, zeker voor de nog jonge Velpse locatie. Tegelijkertijd ziet het panel dat vernieuwingen in Velp ook weer worden gebruikt om het onderwijs in Leeuwarden nog eens goed tegen het licht te houden. De beide docententeams kunnen elkaar versterken en werken in toenemende mate samen. Het panel is van mening dat er over en weer veel winst is te behalen. Met de vernieuwing van de opleiding is een trein in gang gezet en die rijdt. Nu is het zaak om goed koers te houden, de reistrajecten goed samen te kiezen en vooral vaart te houden, met oog voor de afstemming met de omgeving. Het panel heeft er vertrouwen in dat het enthousiaste team, met de lerende en op verbetering gerichte houding, daar in kan slagen. Verbeterpunten zijn er zeker op het gebied van toetsing en beoordeling.

Het visitatiepanel beoordeelt de kwaliteit van de bestaande hbo-bacheloropleiding Management van de Leefomgeving van Hogeschool Van Hall Larenstein als **voldoende**.

Aanbevelingen

Het panel geeft de opleiding de volgende aanbevelingen mee ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling van de opleiding:

Standaard 1

- Om het internationale karakter van de opleiding beter te benutten voor de profilering, adviseert het panel de opleiding om een expliciete visie op internationalisering te formuleren voor beide locaties.

Standaard 2

- Werk aan een meer systematische relatie met de bestaande lectoraten.

Standaard 3

- Leg per kennisdomein transparanter vast wat de ondergrens is van de inhoudelijke diepgang.
- Voer een NL /ENG spellingtoets in blok 1 jaar 1 in zodat de kwaliteit van rapportages meer wordt gewaarborgd. (en daarmee de instromende studenten op een bepaald basisniveau komen.)

Standaard 4

- Creëer een betere balans tussen groepswork en individuele prestaties.

Standaard 6

- Blijf locatie overstijgend werken door de beide docententeams stimuleren, zodat er ruime mogelijkheden blijven voor kennisoverdracht tussen Leeuwarden en Velp.

Standaard 9

- Overweeg een integratie van de WAC en de klankbordgroep in Velp.

Standaard 10

- Houd aandacht voor de individuele beoordeling van studenten, ook met groepswork, opdat zowel de excellerende student als de minder scorende student ruime ervaring kunnen opdoen met het zelfstandig werken en op de eigen merites beoordeeld worden.

Standaard 11

- Verduidelijk de visie van de opleiding op wat praktijkgericht hbo-onderzoek is (met aandacht voor de scherpthe van de onderzoeksvraag en de methodische verantwoording) en maak dat de basis van de scholing in onderzoek en onderzoeksmethoden.

Bijlagen

Bijlage 1 Bezoekprogramma

Tijdstip	Thema	Deelnemers
8:00-8:30	Inloop en ontvangst	Panel
8:30-10:00	Materiaalbestudering en voorbereiding	Panel
10:00-10:20	Pitch: Management van de Leefomgeving	
10:20-11:05	Rondleiding in het ontwerp-atelier + mogelijkheid om met studenten in gesprek te gaan	<ul style="list-style-type: none"> - Roy Sanders (1^e jaars student) - Tom Penning de Vries (1^e jaars student) - Hanneleen Trul (2^e jaars student) - Christy Eijkelkamp (3^e jaars student) - Hubrecht van der Marel (3^e jaars student) - Matthijs Duenk (4^e jaars student) - Jasper Venema (5^e jaars student)
11:05-11:15	Kort overleg	Panel
11:15-12:00	Gesprek 1. Competenties en werkveld (standaard 1 en 11)	<ul style="list-style-type: none"> - Dirk-Jasper Keegstra (lid WAC) - Henri Naaijer (alumnus) - Lotte Haddingh (alumnus) - Gerrie Koopman (RRH team, docent) - Ineke Baan (RRH3 curriculum, docent) - Freddy van Dijken (RRH team, docent) - Rutger Bijlsma (5^e jaars student)
12:00-12:45	Overleg + lunch	Panel
12:45-13:30	Gesprek 2. Leeromgeving (standaard 2 t/m 8)	<ul style="list-style-type: none"> - Tom Penning de Vries (1^e jaars student) - Hanneleen Trul (2^e jaars student) - Christy Eijkelkamp (3^e jaars student) - Alian Memelink (4^e jaars student) - Anne Clasquin (RRH SLB, toelatingscommissie, docent) - Freddy van Dijken (docent) - Ineke Baan (RRH curriculum, docent)
13:30-13:40	Kort overleg	Panel
13:40-14:25	Gesprek 3. Kwaliteitszorg (standaard 9)	<ul style="list-style-type: none"> - Mirjam Bakker (RRH kwaliteit, docent, voorzitter opco4) - Simon Matahelumual (docent, lid opco) - Margreet van Kuijk (docent) - Christy Eijkelkamp (3^e jaars student, lid opco) - Roy Sanders (1^e jaars student) - Angelique Kuiper (adjunct-directeur DAR) - Dirk-Jasper Keegstra (lid-WAC)
14:25-14:35	Kort overleg	Panel
14:35-15:20	Gesprek 4. Toetsing en eindniveau (standaard 10 en 11)	<ul style="list-style-type: none"> - Anne Clasquin (lid toetscommissie, docent) - Gerrie Koopman (lid examencommissie, docent) - Jan Hania (voorzitter examencommissie) - Simon Matahelumual (afstudeercoördinator, docent) - Hubrecht van der Marel (3^e jaars student) - Matthijs Duenk (4^e jaars student)

³ RRH: Regierolhouder

⁴ Opco: opleidingscommissie

		- Jasper Venema (5 ^e jaars student)
15.20-15.40	Korte pauze	Panel
15:40-15:55	Gesprek met het management (optioneel)	- Angelique Kuiper (adjunct-directeur DAR) - Gerrie Koopman (RRH Team, docent) - Freddy van Dijken (RRH Team, docent)
15:55-16:00	Kort overleg	Panel
16:00-16:45	De tafel van de toekomst (het ontwikkelgesprek) Drie sta-tafels met onderwerpen: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Verbinding lectoraten en onderwijs</i> • <i>'Spin in het web' rol afgestudeerden</i> • <i>Internationalisering</i> 	- Letty Blokzijl: discussieleider - Simon Matahelumual (docent) - Anne Clasquin (docent) - Margreet van Kuijk (docent) - Freddy van Dijken (docent) - Hubrecht van der Marel (3 ^e jaars student) - Matthijs Duenk (4 ^e jaars student) - Ronald de Jong (lid WAC) - Angelique Kuiper (adjunct-directeur DAR) - Hendrik Boekhoud (docent) - Jeroen Zomer (docent) Panel
16.45-17.30	Beoordelingsoverleg panel	Panel
17.30-17.45	Terugkoppeling bevindingen	Panel + alle deelnemers
17.45	Afsluiting met borrel	Allen

Gegevens gespreksdeelnemers

Management

Naam	Titel	Functie
Angelique Kuiper	Mba	Adjunct-directeur domein DAR
Gerrie Koopman	Drs.	Regierolhouder Team Leeuwarden
Freddy van Dijken	Ing.	Regierolhouder Team Velp

Studenten

Naam	Vooropleiding	Studiejaar	Locatie
Roy Sanders	HAVO N&G	1	Velp
Tom Penning de Vries	MBO Leisure & Hospitality	1	Velp
Hanneleen Trul	HAVO E&M	2	Leeuwarden
Hubrecht van der Marel	HAVO E&M	3	Leeuwarden
Christy Eijkelkamp	HAVO C&M	3	Leeuwarden
Matthijs Duenk	VWO E&M	4	Leeuwarden
Alian Memelink	HAVO N&G en N&T	4	Leeuwarden
Rutger Bijlsma	HAVO E&M	5	Leeuwarden
Jasper Venema	HAVO E&M	5	Leeuwarden

Docenten/examinatoren

Naam	Titel	Studieonderdelen	Specifieke taken	Locatie
Simon Matahelumual	Msc	Ruimtelijke Ordening Procesmanagement	Afstudeercoördinator	Leeuwarden
Gerrie Koopman	Drs.	Bodem/Geologie	RRH Team Stagecoördinator	Leeuwarden
Jeroen Zomer	Dr.	Landschapsgeschiedenis		Leeuwarden
Ineke Baan	Drs.	Staatskunde, Onderzoek	RRH Curriculum	Leeuwarden
Freddy van Dijken	Ing.	Procesbegeleiding	RRH Team, RRH Roostering en planning	Velp
Anne Clasquin	Bsc	SLB	RRH SLB	Leeuwarden
Hendrik Boekhoud	Ing.	ICT, Landbouw, Projectmanagement	RRH Roostering en planning	Leeuwarden
Mirjam Bakker	Msc	Ecologie	RRH kwaliteit	Leeuwarden
Margreet van Kuijk	Ing.	Landschap, procesbegeleider		Velp
Letty Blokzijl	Drs.	Communicatie		Leeuwarden

Alumni

Naam	Titel	Datum diplomering
Henri Naaijer	Bsc	Februari 2017
Lotte Hadderigh	Bsc	Juli 2017

Leden (borgings)commissies

Naam	Titel	Functie in commissie
Dirk-Jasper Keegstra	Ing.	Lid werkveldadviescommissie
Jan Hania	Mr. Ir.	Voorzitter examencommissie
Gerrie Koopman	Drs.	Lid examencommissie
Anne Clasquin	Bsc	Lid toetscommissie, Lid opleidingscommissie
Mirjam Bakker	Msc	Voorzitter opleidingscommissie
Simon Matahelumual	Msc	Lid opleidingscommissie
Margreet van Kuijk	Ing.	Lid opleidingscommissie
Christy Eijkelkamp	-	Student-lid opleidingscommissie
Alian Memelink	-	Student-lid opleidingscommissie

Bijlage 2 Bestudeerde documenten ter beschikking gesteld door opleiding

Opleiding:

- Zelfevaluatie november 2017 ML
- Studiegids 2017-2018 Leeuwarden
- Studiegids 2017-2018 Velp
- OER 2017-2018
- Afstudeerhandleiding 2016-2017
- Rubric afstuderen 2016-2017
- Overzichtslijst afstudeerders
- Eindwerken van laatste twee afstudeercohorten en bijbehorende beoordelingsformulieren
- Overzicht personeel
- Landelijk opleidingsprofiel Management van de Leefomgeving, april 2017
- AISHE zelfevaluatie Management van de Leefomgeving major Toegepaste Aardrijkskunde 2017
- Competentiematrix 2016
- Docenthandleiding studieloopbaanbegeleiding VHL 2015-2016
- Studenthandleidingen SLB jaren 1-3 ML, 2017-2018
- Teamplan 2017 Leeuwarden
- Projectopdracht Management van de Leefomgeving Velp, september 2016
- Q-sheet kwaliteitszorg onderwijs 2015-2016
- Notulen opleidingscommissie Leeuwarden
- Notulen werkveldadviescommissie
- Notulen examen- en toetscommissies
- Toetsplan Management van de Leefomgeving 2017
- Verslag review theses examencommissie voor ML, 27 september 2017
- Notulen landelijk opleidingsoverleg ML met kalibreersessie, juni 2017
- NSE factsheet Management van de Leefomgeving 2017
- Vergelijking opleiding ML met zes verwante opleidingen in de EU
- Selectie onderwijsmateriaal, studentproducten en toetsmateriaal ter inzage

Hogeschool:

- VHL Kwaliteitszorgplan 2015-2017
- Toetsbeleid Van Hall Larenstein 2015
- Instellingsplan 2018-2021 en 2014-2017
- Besturingsfilosofie en organisatie inrichting VHL 2014
- Organogram
- Inrichting van het onderwijs bij hogeschool VHL 2014
- Informatie over studeren met een functiebeperking
- Beleidsnotitie Studieloopbaanbegeleiding 2015-2016
- Toelating bij Van Hall Larenstein 2016 en Regeling VHL studiekeuzecheck
- Handreiking onderzoekend vermogen december 2015
- VHL academy
- Reglementen commissies
- Format vhl toetsmatrijs
- VHL handreiking afstudeerprotocol 2015